

Marcel Proust

Beszélgetés a Mamával

Félicie egy kicsit hátrált, mert a naptól nem látta, „amin ügyködött”, a Mama meg nevetésben tört ki.

– Nocsak! Itt a Kiskutyám, aki izgatott, és miért? árnyéka sincs többé a viharak, még a falevelek sem mozdulnak. Ó, az egészet előre láttam ma éjjel, amikor meghallottam a szelet. Na, gondoltam: mindjárt találunk egy papírszeletkét a Kutyámtól, aki egyetlen alkalmat sem akar elszalasztani, ha felizgathatja magát vagy megbetegedhet. „Távíratozzatok gyorsan Brestbe, vajon háborog-e a tenger.” De a Mama megmondhatja neked, árnyéka sincs viharak: nézd, micsoda napsütés!

És mialatt a Mama beszélt, láttam a napot, nem közvetlenül, hanem ahogy a szemközti ház vas szélkakasát sötétre aranyozta. S mivel a világ nem más, mint számtalan napóra, ki sem kellett tekintenem, anélkül is tudtam, hogy a téren a nagymise idejére éppen zárni készül a bolt, a hőség miatt már leengedték vászonrolettáját, s a tulaj már magára kapta vasárnap zakóját, és a nyersvászonszagban az utolsó zsebkendőket csomagolja a vevőknek, miközben folyton azt lesi, nem kellene-e zárnia; tudtam, hogy a piacon a kereskedők még javában mutogatják a tojásokat és a baromfit, ilyenkor még egy lélek sincs a templom előtt, kivéve egy fekete ruhás hölgyet, akit vidéki városkákban a nap bármely órájában láthatunk a templomból sietősen távozni. Most azonban a szemközti ház szélkakasát borító ragyogás másnak a viszontlátására keltett vágyat. Mivel a reggel tíz óra körüli szikrázó napsütést később is gyakran viszontláttam, nemcsak a templom palatetejét futtatta be, hanem a San Marco harangtornyának arany angyalát is, amikor a Palazzo...-beli ablakomat a kis sikátorra nyitottam Velencében. És ágyamból is csak egyvalamit láttam, a napot, nem közvetlenül, hanem amint a San Marco harangtornyának angyalát aranylánggal futtatta, és rögtön tudatta, pontosan hány óra van, és milyen a fény egész Velencében, és vakító szárnyain a legnagyobb szépség és öröm ígéretét hozta, amelyet keresztény szívbe valaha is hozott, amint kihirdette, „dicsőség a mennyben Istennek és békesség a földön a jóakarató embernek”.

Az első napokban az arannyal ragyogó angyal a falusi templom palatetejének fakóbb, de azonos órát jelző ragyogására emlékeztetett, és öltözködés közben végig úgy vakított, hogy nem is tudtam tisztán kivenni az angyal arany kézmozdulatát, de mintha azt ígérte volna, hogy ebben a szép időben gyorsan leérünk a ház elé, és eljutunk a napfénytől és kiáltozástól zsúfolt piactérre, látjuk, amint a csukott vagy még nyitott boltablakok, a kereskedés rugós nagy függönye fekete árnyat vet a térre, és nagybátyám hűvös házába térünk vissza.

És kétségkívül Velence is valahogy így festett, mihelyt sietősen magamra kapkodtam a ruhámat, és leértem a márványlépcsőkre, amelyeket a víz felváltva hol elárasztott, hol szárazon hagyott. Ám hogy a két hely azonos élményt nyújtott, az a művészet és a szépség hatókörébe tartozott. A verőfényes utca lett a zafírszínű térség, színe egyszerre volt roppant lágy és egyben ellenálló, hogy tekintetem ringhadt rajta, de képes volt a súlyát is éreztetni vele, ahogy a megfáradt test nehezedik az ágydeszkára, anélkül, hogy a kétség gyengült volna, és engedett volna tekintetemnek, egészen addig, amíg meg nem éreztem, hogy pillantásom visszatér szemembe, mert a kétség megtartotta, nem engedett neki, ahogy a test még a könnyű izomzat belső súlyával is terheli az ágyat, amely tartja őt. A bolt vászonredőnye vagy a borbélycégér vetette árnyék csupán elhomályosította a zafírt, ott, ahol egy szakállas istenfő emelkedett ki egy palota kapujából, vagy egy terecskén az apró kék virág finom árnyék-domborművet metszett a napsütötte talajba. Visszatérőben a tengeri légáramlattól és a naptól hűvösnek éreztük nagybátyám házát, a nap árnyékkal domborította a határtalan márványtértséget, mint Veronesénél, és így fordította meg a Chardin feladta leckét, hogy még a sík dolgok is képesek szépnek hatni.

És mindaz a szerény sajátosság, ami szemünkben a kis vidéki ház ablakát jellemzi, az, hogy két másik ablaktól egyenlőtlen távolságra, enyhe aszimmetriával helyezkedik el, deszkakönyöklője durva, vagy rosszabb esetben vasból van, gazdagon és hitványan

megmunkálva, a kilincs hiányzik az ablaktáblákról, a zsinórral megemelt és két szárnyra bontott függöny színe, mindama dolgok, amelyekről valahányszor hazatérünk, mind közül felismerjük ablakunkat, és később, mikor már nem a mienk, meghatnak, ha csak meglátjuk őket, vagy rájuk gondolunk, mint ha olyasmikről tanúskodnának, amik csak voltak, de már nincsenek, ez a nagyon igénytelen, ám ékes-szólo szerep, legegyszerűbb szokásaink bizalmasa, átörökölt egy velencei ablak csúcsívére, amelynek másolata, minthogy a középkorú építészet egyik remeke, a világ minden múzeumában látható.

Mielőtt Velencébe érünk, és hogy a vonat már elhagyta ...-t*, a Mama felolvasta Ruskin Velencéről adott káprázatos leírását, ahol a szerző a korallszirteket felváltva hol az Indiai-tengerhez, hol opálhoz hasonlítja. Amikor a gondola megállt velünk az ablak előtt, az természetesen nem érte el azt a szépséget, ahogy egy pillanatra képzeletemben megjelent, hiszen a dolgokat nem láthatjuk egyidejűleg a szellemünkkel és érzékeinkkel. Hanem amikor minden délből gondolával érkeztem ebédre, gyakran messziről észrevettem a szél ellen nehezéknek használt könyvvel a Mama sálját az alabástrom mellvédre téve. És felül mosolyként bomlottak ki az ablak körkörös karéjai, mint egy ígéretes és bizalmas baráti tekintet.

Messziről, már Salente-től észrevettem az ablakot, amint várt rám, s már meg is látott, és némileg értetlen tekintetéhez a csúcsív lendületének kitüntető mosolya járult. Mivel pedig a tarka márvány kőbábok mögött a Mama rám várakoztában olvasgatott, csinos szalmakalap keretezte arcát fehér fátyol takarta, arra hivatva, hogy megfelelően „jólöltözött” legyen azok szemében, akikkel az étteremben vagy a sétán találkozok, és amikor szólítottam, nem tudhatta nyomban, vajon az én hangomat hallja-e, és amint rám ismert, szíve mélyéből sugározta felém gyengédségét, ami csak a végső felszínen állt meg, ahol csak megállhatott, arcán és taglejtésében, ám mert engem mindenképp igyekezett elérni, ajka előlegzett mosolyával és távcsövén túlhajolni igyekvő tekintetével, ezért a csodálatos ablak, az egyetlen, ahol a gótikus és a mór csúcsív keveredik, fent a vörös porfirólhere bámulatos keresztjével, emlékeimben magába szívta mindazt az édességet, amit azok a dolgok, amelyeknek velünk együtt üt az óra, az ablak és mi ketten egyazon idő, az ebéd előtti napfényes óra méhében időztünk Velencében, és ez az óra bizonyos benső-

séggel fűzött az ablakhoz minket. Bármily gazdag volt is csudás művészettörténeti formáival, egy lángelmével kötött fürdőhelyi ismeretségre emlékeztetett, mintha meghitten éltünk volna vele egy hónapig, és barátságot tanúsított volna irántunk. S ha sírva fakadtam, amikor viszontláttam, pusztán azért, mert megszólított: „Jól emlékszem édesanyjára.”

A Canale Grande palotáira hárult, hogy a reggel fényét és élményét közvetítsék nekem, s azok oly szorosán társultak a fényhez, hogy immár nem a templom paláján, a piactéren a napsütés sötét gyémántja, hanem a szemközt ragyogó szélkakas ébreszt vágyat, hogy viszontlássam, de csak az arany angyalruhás ígéretet, Velencét.

Am mihelyt újra láttam Velencét, eszembe jutott egy este, amikor egy veszekedés után hitványan közöltem anyámmal, hogy elutazom. Lementem a lépcsőn, bár az elutazásról már lemondtam, még nyújtani akartam a Mama bánatát, higgye csak azt, hogy elmegyek, és lent maradtam a kikötőhelyen, ahol nem láthatott, míg a gondolában egy énekes szerenádöt énekelt, s a napkorong a Salute mögött lebukóban megállt, hogy meghallgassa. Éreztem, hogy a Mama bánata nem csillapodik, a várakozás egyre tűrhetetlenebb, és nem tudtam elszánni magam, hogy felkeljek, odamenjek hozzá, és megmondjam neki: maradok. Mintha a szerenád képtelen lett volna véget érni, a napkorong sem tudott lebukni, mintha a szorongásom, az alkonyi fény és a fémesen csengő énekhang örökre összeolvadna egy szívszorító, kétértelmű és felcserélhetetlen elegyben. Az ércpillanat emlékétől már nem szabadulhatok, ahogy akkor, a Mama oldalán.

*

A tűrhetetlen emlék nyomán elfogott a szorongás, hogy anyámnak hajdan fájdalmat okoztam, csupán a jelenléte és a csókja tudta meggyógyítani... Lehetetlennek tűnt, hogy Velencébe vagy bárhová utazzam nélküle... Már nem vagyok boldog teremtés, akit sürget a vágó; már csak egy szorongástól kínozott gyöngye lény vagyok. A Mamára nézek, átölelem.

– Mire gondol az én kis maflám, miféle számárságra?

– Oly boldog volnék, ha többé senkivel sem találkoznék.

– Ne mondj ilyet, Kutyuskám! Mindenkit szeretek, aki kedves hozzád, én meg épp azt szeretném,

* Itt egy szó hiányzik a kéziratból

ha lennének barátaid, akik gyakran eljönnek hozzád beszélgetni, ha nem fárasztanak.

– Nekem elég a Mamám.

– A Mamád pedig épp arra gondol szívesen, hogy másokkal találkozol, akik olyasmikről mesélhetnek neked, amiket a Mama nem tud, és te aztán tudósítasz róluk. Ha pedig kénytelen lennék elutazni, szívesen hinném, hogy a Kuttyám nem unatkozik nélkülem, és mielőtt elindulnék, szeretném tudni, hogy rendezte el az életét, ki jön el csevegni velem, ahogy most mi ketten csevegünk. Nem jó egészen egyedül élni, neked meg inkább van szükséged szórakozásra, mint bárki másnak, mert az életed szomorúbb, egyúttal elszigeteltebb is.

Néha a Mama erősen bánkódhatott, de sosem tudtunk róla, mert mindig szelíden és szellemesen beszélt. Egy Molière- és egy Labiche-idézzel az ajkán halt meg: „Nem is távozhatott volna alkalmasabb pillanatban”, „A kicsi pedig ne féljen, a Mama nem hagyja el. Szép is lenne, ha én Etampes-ban lennék, a helyesírásom pedig Arpajonban!” Aztán már nem tudott beszélni. Csupán amikor észrevette, hogy visszafojtom a zokogást, szemöldökét összehúzva, mosolyogva elfintorodott, és már igen kusza beszédéből kivettem:

Ha nem vagy római, légy méltó, bogy az lész.

– Mama, emlékszel, hogy a *Kiv Fadette*-et és a *Talált gyereket* olvastad fel, amikor beteg voltam? Hívtattad az orvost. Gyógyszereket rendelt, hogy levegye a lázat, és megengedte, hogy egyem egy keveset. Te meg sem mukkantál, de a hallgatásodból remekül rájöttem, hogy udvariasságból hallgattad végig, és magadban már rég eldöntötted, hogy nem veszek be semmilyen gyógyszert, és nem is eszem, amíg tart a láz. Reggelig pedig csupán tejet hagytál innom, amikor a saját tudományoddal üdének ítélted a bőrömet és jónak a pulzusomat. Akkor engedélyeztél egy kis nyelvhalat. Hanem az orvosban egyáltalán nem bíztál, képmutatásból hallgattad. Ám akár Robert-nak, akár nekem bármit rendelhetett, alighogy kihúzta a lábát, azt mondtad: „Gyermekeim, az orvos bizonyára sokkal tudósabb, mint én, de a Mamátoknak helyes elvei vannak.” Á, ne is tagadd! Ha jön Robert, majd megkérdezzük, igaz-e.

Amikor emlékeztetem, milyen képmutatóan viselkedett az orvos előtt, a Mama nem tudja visszafojtani a nevetést.

– Az öcséd természetesen támogatni fog, mert a

két kicsi mindig összefog a Mama ellen. Gúnyolódssz a gyógymódomon, de kérdezd csak meg M. Bouchard-tól, mit gondol a Mamádról, és helyesli-e a gyereknevelési elveit. Hiába csúfolsz, szép idők voltak, jól ment a sorod, amíg én neveltelek, és azt kellett tenned, amit a Mama mond. Lássuk csak, szerencsétlenebb voltál-e emiatt?

S mivel a Mama befejezte a fésülködést, elkísér a hálósobámba, ahol lefekvéshez készülődöm.

– Mamácskám, látod, hogy késő van: ugye nem kell szólnom a zaj miatt.

– Nem, te lüke. Miért nem mindjárt avval állsz elő, hogy ne engedjek be senkit, vagy ne hagyjak senkit sem zongorázni. Szoktam hagyni, hogy fölkeltsenek?

– De a munkások, akiknek fönt kell dolgozniuk?

– Már lemondták őket. Kiadták a parancsot, minden nyugodtnak látszik.

Parancsnak, zajnak nyoma sincs a városban.

És igyekezz annyit aludni, amennyit csak tudsz, ha akarod, ötig vagy hatig egy pissenés sem lesz, addig nyújtjuk az éjszakádat, ameddig csak szeretnéd.

*Éj Asszonya, boppla-bopp!
Kíváncsi lassabban, kérem,
Hogy léptüket lovai aprózzák
S ezt a pompás éjszakát
A legboszabbra nyújtásák.*

És majd a Kuttyám találja túl hosszúnak és zajra vágyik. Te mondd azt, hogy:

Ez az éj boszabb, mint bármelyik hasonló

– Itt akarsz hagyni?

– Itt.

– De ne felejts el szólni, hogy senkit se engedjenek be.

– Nem, már ideállítottam Félicie-t.

– Talán jó lenne, ha Robert-nak is hagynál egy levélkét, félek, nem tudja, hogy nem szabad egyenesen benyitni hozzám.

– Egyenesen benyitni hozzád!

*Jaj, nem tudod, minő kemény parancsokat
Rejti a szem elől itt a királyokat.
És halállal lakó legott a vakmerő
Aki bivatlanul szűnik elébe jó.*